

این مقاله به سفارش موسسه دموکراسی و توسعه افغانستان و آزادی: انسیتوت جامعه مدنی تهیه گردیده است

نقش شبکه های اجتماعی بر آموزش دختران در افغانستان بعد از سال 2021

نگارنده: جان بیگم (مستعار)

چکیده

مقاله حاضر، نقش شبکه های اجتماعی بر آموزش دختران در افغانستان بعد از سال 2021 را که باتوجه برپیشرفت فناوری و اطلاعات در شبکه های اجتماعی، نقش آن در آموزش از راه دور از دیدگاه مسوولان و دانش آموزان دختر از صنف هفت الی دوازده در افغانستان را مورد بررسی قرار داده است. در این تحقیق پرسشنامه های مجزا برای مسوولان، معلمین و دانش آموزان داده شده و اطلاعات برپایه ی پاسخ که از سوی آنان ارائه شده؛ مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است. روش تحقیق بنا بر محدودیت زمان به شیوه توصیفی انجام شده. به منظور بررسی میزان مشکلات در این مراکز، از سه پرسشنامه مجزا برای دانش آموزان، معلمین و مسوولان بهره گرفته شد. نتایج، نشان داد که از نظر دانش آموزان میزان مشکلات مبتنی بر نقش شبکه های اجتماعی و فناوری اطلاعات، با توجه به میزان هزینه، محدودیت و سرعت پایین اینترنت، فقر و عدم دسترسی به تجهیزات لازم بیش از حد معمول است اما مدیران و اساتید ضمن تایید مشکلات و نگرانی های موجود؛ مشکلات در سیستم آموزش آنلاین را بیشتر بیرونی پنداشته اند و از پیشرفت آموزش آنلاین امیدوار اند. بنابراین میزان مشکلات مراکز آموزش از راه دور در مقوله های ذکر شده از نظر دانش آموزان بیش از حد معمول ارزیابی شد که این مسایل ناشی از ضعف زیرساختارهای ارتباطی، نبود امکانات و تجهیزات لازم، عدم موجودیت اینترنت سراسری و سرعت پایین اینترنت، نبود روشهای درست و عدم موجودیت سیستم و پلتفرم واحد برای اطلاع رسانی و تبادل اطلاعات، عدم آگاهی عامه نسبت به اعتبار و فرهنگ سازی و ارزشیابی در مراکز آموزش از راه دور است.

واژگان کلیدی: شبکه اجتماعی، آموزش از راه دور، آموزش دختران، فناوری و اطلاعات، پلتفرم، حق آموزش و حقوق بشر.

Abstract

This article examines the role of social networks on the education of girls in Afghanistan after 2021, which according to the advancement of technology and information in social networks, its role in distance education from the point of view of officials and female students from grades seven to twelve in Afghanistan. In this research, separate questionnaires were given to officials, teachers and students, and information based on the answers provided by them; It has been analyzed and evaluated.

The research method was carried out in a descriptive manner due to time constraints. In order to check the number of problems in these centers, from three questionnaires It was used separately for students, teachers and officials. The results showed that according to the students, the amount of problems based on the role of social networks and information technology, considering the amount of cost, limitation and low speed of the Internet, poverty and lack of access to the necessary equipment is more than usual, but the administrators and professors confirmed the problems and problems Available; They consider the problems in the online education system more external and they are hopeful for the progress of online education.

Therefore, the amount of problems of distance education centers in the mentioned categories was evaluated more than usual from the students' point of view, that these problems are caused by weak communication infrastructures, lack of necessary facilities and equipment, non-existence of nationwide internet and low internet speed, lack of correct methods and non-existence The single system and platform for informing and exchanging information is the lack of public awareness about the credibility and culturalization and evaluation in distance education centers.

Azady

1	مقدمه
3	بیان موضوع
3	ضرورت حضور زنان و دختران در شبکه های اجتماعی
4	نقش شبکه های اجتماعی بر آموزش از راه دور
5	آموزش و تحصیل از راه دور
7	مکاتب آنلاین پس از حاکمیت طالبان
8	مزیت آموزش آنلاین (الکترونیک)
9	چالشهای آموزش از راه دور
11	پیشنهادات و راه حل ها
12	نتیجه گیری
12	منابع

مقدمه

آغاز جمهوریت برای زنان افغانستان صفحه ی جدیدی را باز کرد و در واقع میتوان گفت یک دوره گذار از سنت به سوی مدرنیته برای زنان بود، زنان توانستند با تحمل درد و رنج فراوان و مبارزه ی طاقت فرسا با درک جایگاه اجتماعی و سیاسی خود به پیشرفت های چشمگیری دست یابند و در سمت های مهم دولتی از وزارت تارباست، وکالت و ... ایفای وظیفه کنند.

زنان در عرصه ی آموز و فراگیری علم نیز رشد قابل ملاحظه ی داشته اند با توجه به آمارهای منتشره از سوی یونسکو از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۸ - دوره بین حکومت طالبان - میزان حضور زنان در آموزش عالی ۲۰ برابر شده است. بیش از ۳.۶ میلیون دختر تا سال ۲۰۱۸ در مدارس ثبت نام کرده اند - بیش از ۲.۵ میلیون در مدارس ابتدایی و بیش از یک میلیون در دوره متوسطه. بر اساس گزارش سازمان ملل متحد، افزایش تعداد دختران در آموزش متوسطه به طور خاص قابل توجه بود، به طوری که در سال ۲۰۱۸ نزدیک به ۴۰ درصد در مقایسه با ۶ درصد در سال ۲۰۰۳ ثبت نام کردند و طبق آمار دیگری که از سوی سازمان یونسکو در سال ۲۰۲۰ اعلان شده است نشان میدهد که از بین ۴۰۰ هزار دانشجویی که در دانشگاه های افغانستان ثبت نام کرده اند به تعداد ۱۱۰ هزار آن زنان بوده است (خبر آنلاین، خرداد ۱۴۰۲).

پس از بازگشت طالبان به قدرت در ۲۴ اسد ۱۴۰۰ و فروپاشی جمهوریت توسط گروه حاکم؛ سرنوشت آموزش و تحصیل زنان به نحوی به بازی گرفته شده است و از بدو ورود طالبان شاهد محدودیت های فراوان برای زنان هستیم از جمله محدودیت آموزش و تحصیل برای دختران بیشتر مورد بحث و جدل در سطح ملی و بین المللی قرار گرفته است. محدودیت آموزشی باعث شده که دختران زیادی اکنون آرزوهای شان را با گذراندن در کنج خانه دفن کنند. با اینکه امیدواری وجود داشت تا وزارت معارف در سال ۱۴۰۱ این محدودیت را بردارد اما مجددا در اطلاعیه ای که در ۳ حمل سال ۱۴۰۱ منتشر شد نه تنها محدودیت برداشته نشد بلکه این محدودیت تا مدت نامعلوم تمدید گردید.

حق آموزش، از حقوق اساسی و بنیادی بشر است که مانند سایر حقوق مشابه باید تمامی افراد بدون هیچ گونه تبعیضی از آن برخوردار شوند. این حق در اسناد مختلف حقوق بشری مورد تاکید قرار گرفته است. از این رو، تبعیض جنسیتی درمورد آموزش نقض آشکار حقوق بشر محسوب می شود. هر زمان که تاریخ گذشته جهان را ورق می زنیم به صحنه های دلخراشی از رفتار ظالمانه و نابرابر با زنان در چهارگوشه جهان بر می خوریم که حکایت از غفلت جوامع بشری در طول تمامی تاریخ دارد. دولت ها در اسناد متعدد بین المللی و منطقه ای حقوق بشر، متعهد به احترام، حمایت و تحقق حق آموزش به طور برابر و بدون اعمال هرگونه تبعیض شده اند. تبعیض مبتنی بر جنسیت یکی از مواردی است که به محرومیت از حق آموزش برابر برای دختران و زنان منجر می شود. این حق به طور مستقیم و غیرمستقیم در اسناد مذکور مورد اشاره قرار گرفته است و از دولت ها خواسته شده که حق آموزش برابر را برای همه افراد فراهم کنند. اما گروه حاکم (طالبان) با صدور حکم غیر انسانی، میلیون ها دختر را از حق آموزش و تحصیل در سطوح مختلف محروم ساخته و کاملاً در مسیر خلاف استراتژی ها و برنامه های جهانی در بخش آموزش عمل کرده است.

طالبان مدعی اند که حکومت آنان مبتنی بر قوانین اسلامی و قرآن است اما خود برخلاف این ادعا ها دشمنی و سر ستیز با زنان را پیشه کرده است. اسلام دین خردگرایی، دانشوری و اندیشه ورزی است و جامعه بشری را به شکوفایی عقلانی، رشد معرفتی و علمی فراتر از مرزهای جنسیتی و نژادی فراخوانده است، همانطور که در منطق اسلام زن از مقام والای انسانیت

برخوردار و همه راه‌ها برای تعالی علمی، فرهنگی و نقش‌آفرینی وی گشوده است(علیرضا اعرافی، 1401). از این‌رو ارزش و جایگاه تعلیم و تربیت و منحصر نکردن کسب علم به مردان، جایگاهی برجسته دارد و کسب علم و دانایی از گهواره تا گور در اسلام پسندیده و مورد تمجید قرار گرفته و دارای حسن ذاتی است و بی‌شک یکی از حقوق زنان به عنوان یک انسان، حق آموزش و تحصیل و این امر مورد تاکید آیات و روایات اسلامی بوده است(همان). اینکه طالبان هر روز بر محدودیت آموزش دختران و تحصیل آنان، نقض حقوق بشری و اسلامی زنان مبادرت می‌ورزند بیانگر استفاده‌ی ابزار سیاسی و موید افراطیت دینی مبتنی بر عدم آگاهی گروه حاکم از قوانین بین‌المللی، اسلام و قرآن است.

بیان موضوع

این مقاله که به سفارش موسسه دموکراسی و توسعه افغانستان و آزادی کار شده است. موضوع آن نقش شبکه های اجتماعی بر آموزش دختران در افغانستان بعد از سال 2021 است لذا بی ربط نخواهد بود که بدانیم دختران و زنان افغانستان با اینکه از سوی گروه حاکم به شدت محدود شده است همچنان به دنبال کسب علم و دانش است و راه های دیگری را در شرایط خفقان و موضع سختگیرانه‌ی گروه حاکم مبتنی بر دشمنی با زنان می پیمایند و از طرفی هم کسانی است که هنوز برای دختران افغانستان دست یاری دراز میکنند تا کشتی نیمه جان دانش پژوهان زن افغانستانی متوقف نشوند، تعدادی در داخل و خارج از افغانستان با راه اندازی سیستم های آنلاین اقدام به رفع نیازهای آموزشی و ارایه‌ی دروس آنلاین کرده است که درنفس خود گام مهم در راستای همکاری با زنان محسوب میشود لذا از جهت حایز اهمیت است که بدانیم ارایه‌ی دروس آنلاین با توجه به فقر مزمن در جامعه که اکنون اکثریت مردم ما با آن دست و پنجه نرم میکنند و عدم موجودیت امکانات مورد نیاز برای آموزش تا چی حد امکان اشتراک و حضور در کلاس های آنلاین را تحت تاثیر قرار داده است، فراگیری آموزش آنلاین در سطح افغانستان مورد پرسش بوده و اینکه موثریتی داشته و امیدی برای رفع محدودیت های آموزشی دختران است یاخیر؟ پرداختن به مشکلات فراراه آموزش آنلاین و راه حل ها و یافتن پاسخ برای این پرسش که آیا آموزش آنلاین میتواند جایگزین آموزش حضوری شود؟ در این مقاله نگارنده کوشش نموده با طرح پرسش نامه از مسوولان مکاتب آنلاین، معلمان و دانش آموزان به صورت جداگانه ومقالات علمی بهره گیرد.

اینکه چند مکتب آنلاین در افغانستان فعالیت دارد و به چی تعداد دانش آموز در مکاتب آنلاین ثبت نام کرده اند و چی تعداد از دانش آموزان به صورت مداوم در کلاس های آنلاین حضور یافته است، رضایت مسولان و دانش آموزان با توجه به شرایط اقتصادی ومحدودیت امکانات چگونه است؟ و در نهایت اسناد ومدارک؛ که پس از ختم دوره های آموزشی وتحصیلی بدست می آید میتواند مورد تایید وزارت معارف و تحصیلات عالی قرار گیردیاخیر؟ مواردی است که در این تحقیق به صورت فردی روی آن کار شده است.

ضرورت حضور زنان ودختران در شبکه های اجتماعی

طی سالهای اخیر استقبال مردم در افغانستان از شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی بسیار گسترده بوده است. در این میان زنان نیز تلاش کرده‌اند در شبکه‌های اجتماعی پررنگ ظاهر شوند(محمدحسین نیکخواه، قوس 1398). حضور زنان در شبکه‌های اجتماعی مثل حضور در جامعه‌ی حقیقی فراز و فرودهایی به همراه داشته است. از دید برخی زنان فعال در شبکه‌های اجتماعی، فضای مجازی برای آنها تاثیر مثبت داشته و زنان از این طریق موفق شده‌اند، دست‌آوردهای خوبی داشته باشند. از سوی دیگر حضور زنان در شبکه‌های اجتماعی که از دید بسیاری فضایی بی‌در و پیکر است و در کشوری مانند افغانستان قانون تخلف‌های فضای مجازی و جرایم سایبری وجود ندارد، مشکلات خاص خود را داشته است(همان).

در شبکه‌های اجتماعی بسیاری از زنان با نام و عکس مستعار حضور دارند و نمی‌خواهند هویت‌شان افشا شود زیرا جامعه مرد سالار افغانستان و عدم قاطعیت در اجرای قوانین باعث شده است که بانوان با انواع آزار و اذیت در شبکه های اجتماعی و فضای مجازی رو به رو شوند(گل چهره شریفی، 1399). در جامعه‌ی افغانی هنوز هم برخی زنان حتا زنان تحصیل کرده که در خارج از خانه کار و فعالیت می‌کنند، حق ندارند با نام خودشان خطاب شوند(محمدحسین نیکخواه، قوس 1398). با

همه دست‌آوردهای گذشته، باز هم زنان باور دارند که نگاه مردسالارانه‌ی حاکم بر فضای مجازی برای آن‌ها قابل قبول نیست (همان). اینک پس از ورود طالبان در قدرت محدودیت‌ها بر زنان افزایش یافته است و این محدودیت‌ها تأثیر بر حضور زنان در شبکه‌های اجتماعی نیز دارد.

امروزه محدودیت آموزش و تحصیل دختران بیشتر مورد بحث و مناقشه است با توجه به اینکه همه کشورهای اسلامی می‌کوشند میزان تحصیلات زنان را هم‌سطح جوامع توسعه‌یافته کنند، متأسفانه در افغانستان این قشر مهم که نیمی از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند و می‌توانند از یک طرف به عنوان پایه‌های اصلی خانواده و از طرف دیگر به عنوان بخش قابل توجهی از نیروی انسانی جامعه نقش بسیار ارزنده و شگفت‌انگیزی را در فرایند توسعه و پیشرفت جامعه داشته باشند از کار و تحصیل محروم شده‌اند (شبکه شرق، 1402). پس از فرمان طالبان مبنی بر ممنوعیت تحصیل زنان، آموزش آنلاین به تنها فرصت دختران دانش‌آموز و دانشجوی افغان تبدیل شده تا در صورت داشتن شانس «دسترسی به اینترنت» بتوانند وقفه تحصیلی بوجود آمده را تا حدودی جبران کنند (یورونیوز فارسی، 2022). در چنین شرایطی اشد ضرورت است تا دختران برای پیش برد درس و حضور در کلاس آنلاین؛ در شبکه‌های اجتماعی حضور یابند و از آن جهت تبادل اطلاعات بهره‌گیرند.

نقش شبکه‌های اجتماعی بر آموزش از راه دور

در عصر اطلاعات، اینترنت بزرگترین حامل اطلاعاتی در سراسر جهان است و قدرتمندترین رسانه‌ی ارتباطی و ابزار آموزشی محسوب می‌شود. این ویژگی چشمگیر، در فعالیت‌های علمی، برقراری ارتباط و روابط اجتماعی جستجوگران اطلاعات کاملاً مشهود است (ضیایی پرور و عقیلی، 1388) محیط اطلاعاتی هوشمند نوین، حاصل ظهور و نهادینه شدن تدریجی شبکه‌های اجتماعی مجازی مبتنی بر وب در کلیه فعالیت‌های انسانی قرن جدید است (هاشمی و سلطانی فر 1392) شبکه‌های اجتماعی مجازی به افراد اجازه می‌دهند تا روابط اجتماعی خود را به طور غیر فیزیکی (مجازی) ممکن سازند، به طوری که بدون نیاز به حضور در جمع یا موقعیت مورد نظرشان امکان برقراری ارتباط را داشته باشند (بورگاتی و کراس، 2003).

امروزه شبکه‌های اجتماعی مجازی عضو جدایی‌ناپذیر جامعه‌ی بشری شده و به دلیل امکاناتی که در اختیار کاربران قرار می‌دهند از محبوبیت بالایی برخوردارند و همه روزه مورد استفاده قرار می‌گیرند (موریس و دیگران، 2010).

در سالهای اخیر و با ظهور شبکه‌های اجتماعی، استفاده از اینترنت، افزایش قابل توجهی داشته است. بر طبق تحقیقات بنیاد آسیا، در 7 سال گذشته میزان استفاده مردم از اینترنت برای پیگیری اخبار در افغانستان از 3 درصد به 14 درصد افزایش یافته است. البته این آمار در سال 2018 به 17 درصد رسیده بود اما با افزایش هزینه اینترنت در سالهای اخیر با روند نزولی آن مواجه هستیم. به طور کلی تنها 18 درصد مردم از اینترنت استفاده می‌کنند که از این میزان نزدیک 70 درصد آنان از شبکه‌های اجتماعی برای پیگیری اخبار استفاده می‌کنند. تعداد کل کاربران فعال در رسانه‌های اجتماعی افغانستان 3.6 میلیون نفر می‌باشند که حدود 9.4% از کل جمعیت افغانستان را شامل می‌شوند (سی دی ای سی، اپریل 2022).

استفاده از رسانه‌های اجتماعی در افغانستان در حال افزایش است، اگرچه قیمت و کیفیت اینترنت همچنان موانع اصلی برای این رسانه هستند. اکثر کاربران اینترنت (70.1%) دسترسی به پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی را به عنوان رایج‌ترین فعالیت آنلاین خود اعلام می‌کنند با این حال، از زمان تسلط طالبان در 15 اگست، تغییراتی صورت گرفته است.

آمار رسانه های اجتماعی در افغانستان نشان می دهد که فیس بوک پلتفرم پیشتاز (%79.42 در جنوری 2022) است؛ پلتفرم های دیگر عبارتند از توئیتر (%7.84) یوتیوب (%4.86) پینترست (%3.54) و انستاگرام (%2.26) کاربر دارد در حالی که این پلتفرمها قدیمتر برای تبادل اخبار و اطلاعات خدمت میکنند، پلتفرم های رسانه های اجتماعی جدیدتر مانند تیک تاک، اپلیکیشن های پیامرسان اجتماعی مانند واتسب، تلگرام گوگل میت، زوم، گوگل کلاسروم و... نیز برای تبادل اطلاعات، اشتراک گذاری اخبار، حفظ ارتباط با دوستان و خانواده بسیار محبوب هستند(همان).

انگیزه ها و اهدافی که دانش آموزان و دانشجویان را به پیوستن به این شبکه ها ترغیب میکند و موجب استفاده از آن میشود تا حد زیادی دشوار است که بفهمیم اما با توجه به تحقیقات انجام شده در سایر کشورها نشان میدهند که حداقل کاربردهای این شبکه ها در بین دانش آموزان و دانشجویان دانشگاه ها میتواند برقراری ارتباط بین آنان، همکلاسی ها و اساتید باشد و از این طریق آنها به بحث و گفتگو در رابطه با مباحث درسی بپردازند (ماستروماتیو ، 2010). گرچند دلیل دگر که آنها را به استفاده از این شبکه ها تشویق میکند کسب اطلاعات و اخبار، دوستیابی و ارتباط با دوستان است. بیشتر دانشجویان از شبکه های اجتماعی مجازی چندان استفاده علمی ندارند و اصلی ترین دلیل آنها از تولید محتوا در شبکه های اجتماعی مجازی، سرگرمی و تفریح است(مرجان کیان و دیگران، 1394).

از جمله شاخصه های مهم در سنجش کیفیت آموزش و تحصیل، عملکرد تحصیلی دانش آموزان است که از نقطه نظر علمی و کاربردی دارای اهمیت است. تاکنون در سطح جهان مطالعات گستردهی در مورد چگونگی تاثیر شبکه های اجتماعی روی عملکرد کمی تحصیلی دانشجویان انجام شده است. بعضی از مطالعات انجام شده در نفي رسانه های اجتماعی به این نتیجه رسیده اند که این شبکه ها روی نسل جوان به ویژه دانش آموزان اثر منفی دارند. این محققین معتقدند شبکه های اجتماعی مجازی بر افت نمرات تحصیلی، نحوه نگارش و اغلاط نوشتاری، کاهش استانداردهای زبانی و... تاثیر دارند و به تفکیک این متغیرها را با میزان استفاده از شبکه های اجتماعی در میان دانش آموزان سنجیده اند. در عین حال برخی دیگر معتقدند ظهور رسانه اجتماعی دارای روندی مثبت روی عملکرد دانش آموزان و دستیابی آنها به نمرات بالا میباشد(تهمینه و همکاران، 1398).

آموزش و تحصیل از راه دور

ورود فضای مجازی در قلمرو آموزش، چشم انداز یادگیری تغییر بنیادی کرد و آموزش هم مانند سایر ابعاد زندهگی، با پیشرفت تکنولوژی، شکل تازه ای به خود گرفت(حامد عبیدی، 1400). استفاده از شبکه های نوین اجتماعی در فرآیند آموزش و تحصیل تقریباً اجتنابناپذیر است. شبکه های اجتماعی یکی از دستاوردهای مهم بشر در به روزرسانی اطلاعات هستند که فرصت زیادی را در اختیار جوامع علمی به خصوص دانشجویان قرار می دهند. در واقع میتوان گفت مکانی برای تبادل افکار و فعالیت های کاربران است. این مکان امکاناتی از قبیل بحث، گفتگو، چت، برقراری ارتباط با یکدیگر را از یک نقطه به نقطه ای دیگر برای افراد مساعد می سازد. از آنجاییکه افغانستان پس از سال 2001 با پیشرفت تکنولوژی معلوماتی، تعداد استفاده کنندگان شبکه های اجتماعی مجازی افزایش یافته است. شبکه های اجتماعی از رسانه های اجتماعی هستند که بیشترین شباهت را به جامعه ای انسانی داشته و به فرد امکان برقراری ارتباط با شمار فراوانی از افراد دیگر فارغ از محدودیت های زمانی، مکانی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی را می دهند(اسفندیار غفاری، اپریل 2021).

در دنیای امروزی، افراد باید بتوانند اطلاعات، دانش و مهارت‌های لازم برای زنده‌گی آسان و موفق را از طریق استفاده از منابع اطلاعاتی و ارتباطی متنوع به دست آورند. پدیدار شدن تکنولوژی‌های جدید در حوزه ارتباطات و اطلاعات، سبب ظهور اصطلاحات و مفاهیم جدیدی شده است. به طور مثال، می‌توان به این مفاهیم اشاره کرد: تجارت الکترونیک، بانکداری الکترونیک، کسب‌وکار الکترونیک، نشر الکترونیک. از دیگر مفاهیم جدیدی که متعاقباً در این اواخر شکل گرفت، اصطلاح آموزش الکترونیک است که در حوزه تعلیم و تحصیل مطرح شد و توجه زیادی را به خود جلب کرده است (حامد عیبی، 1400).

شبکه‌های اجتماعی را میتوان کاربرد گروهی ابزار آنلاین و فن آوری‌هایی تعریف کرد که مشارکت، محاوره، آزاداندیشی و اجتماعی شدن را در گروهی از کاربران تشویق و میسر میکنند (سعیدمحمدی صادق، 1398).

نهادهای تحصیلات عالی و وزارت معارف نهادهای اندک اهمیت آن باعث شده برنامه ریزان و سیاستگذاران در تصمیمات خود توجه ویژه‌ای به آن نمایند و آن را زیربنای توسعه جوامع تلقی کنند. بنابراین مسوولان این نهادها نه فقط بر کمیت؛ که مهمتر از آن باید بر کیفیت آموزش و تحصیل تاکید داشته و از این طریق برای دستیابی به مراحل توسعه کشور تلاش کنند.

گرچند وزارت تحصیلات عالی، و معارف افغانستان در سال 1397 طرح بدیل را به‌عنوان آموزش در دوران قرنطین راه‌اندازی نموده که با وجود چالش‌های فراوان، تطبیق این طرح، موفقانه نبود. اولین سیستم آموزش آنلاین افغانستان (AfghanX) در شبکه اینترنت با کورس‌های آنلاین Massive Open Online Courses (MOOCs) تحت برنامه آموزش الکترونیکی راه‌اندازی شد (تمیم مظهر، 1400). به تعقیب آن وزارت معارف افغانستان، سیستم آنلاین خود را به سه روش معرفی نمود: اول آموزش مضامین علوم ساینسی از طریق تلویزیون و یا بصورت آنلاین، دوم دروس اجتماعی از طریق رادیو ها و یا به شکل خود آموز، و سوم تجمعات کوچک با توجه به توصیه‌های وزارت صحت کشور در مناطقی که دسترسی به دو گزینه اول را نداشتند. این طرح در همان اوایل از سوی نمایندگان پارلمان مورد انتقاد قرار گرفت. به باور بعضی از نمایندگان، این طرح قابل استفاده نبود چون بیشتر مردم افغانستان به برق، اینترنت و تلویزیون دسترسی ندارند. برخی دیگر از نمایندگان معتقد بودند که این طرح با توجه به وضعیت اقتصادی و عدم دسترسی دانش‌آموزان به امکانات لازم، نمی‌تواند سراسر کشور را تحت پوشش قرار دهد اما برای بخشی از دانش‌آموزان که به اینترنت و کمپیوتر دسترسی دارند مفید واقع خواهد شد. آگاهان حوزه تعلیم و تربیه نیز این طرح را باعث نقض حقوق دانش‌آموزان مناطق محروم کشور دانسته و تطبیق آن را عملی نمی‌دانستند (پالیسی پیپر، 1399).

سیستم مدیریت آموزشی تحصیلات عالی یکی از موثرترین سیستم آموزش آنلاین در سطح جهان میباشد که با استفاده از تکنولوژی‌های منابع باز؛ طرح، انکشاف و عیار گردیده که بیش از ۹۰ میلیون استفاده کننده در دنیا دارد و معتبرترین نهادهای تحصیلی دنیا نیز از این سیستم بخاطر آموزش آنلاین استفاده می‌نمایند. اما این که در افغانستان این سیستم نتیجه بخش نبود دلیل آن تنها مشکل در خود سیستم نیست چون به علت فقر اقتصادی و سایر چالش‌هایی که بعداً شمرده خواهد شد؛ سیستم فوق‌کاری آن چنانی را که توقع می‌رفت نشان نداد (همان).

مکاتب آنلاین پس از حاکمیت طالبان

پس از بسته شدن مکاتب و دانشگاه‌ها به روی دختران، توسط گروه طالبان، نهادهای آموزشی ملی و بین‌المللی که دغدغهی آموزش دختران را داشتند، ارایهی برنامه‌های آموزشی از راه دور را به دختران بازمانده از مکتب و دانشگاه شروع کردند (سایه، حمل 1402).

اگرچه طرح آموزش از راه دور در زمان شیوع ویروس کرونا بیشتر مورد توجه قرار گرفت، چنانچه قبلاً اشاره شد این طرح به دلیل نبود امکانات و ضعیف بودن اینترنت به گونه‌ی لازم تاثیر مثبت نگذاشت و راه به جایی نبرد. گروه طالبان پس از تسلط بر افغانستان تنها راهی را که نتوانسته به روی آموزش دختران ببندد؛ آموزش از راه دور است، اما چالش‌هایی که در برابر دنبال‌کنندگان این روش قرار دارد کمتر از مزیت‌هایش نیست، ولی دختران زیادی است که برنامه‌های مختلف آموزشی را در آموزشگاه‌های آنلاین دنبال می‌کنند (همان).

از جمله مکاتب آنلاین که در جهت خدمت برای بانوان در افغانستان فعال است مکتب پل آموزش برای افغانستان (EBA)، مکتب آنلاین بنویس (Binavis)، مکتب آنلاین افغانستان، مکتب آنلاین هرات، مکتب آنلاین امید، Sabar Afghan Online School، مکتب آنلاین 93، Learn Afghanistan، مکتب دریچه و همچنان ده ها دانشگاه در خارج از کشور اعلان آمادگی برای جذب دانشجویان به ویژه دختران دانشجو نموده است.

اکثریت مکاتب آنلاین توسط مهاجران در بیرون از کشور ایجاد شده و طبق اظهارات مسولان، در این نهادها خدمات بصورت رضاکارانه ارایه میشود. که خود بخش از مشکلات عمده بر پیشرفت آموزش الکترونیک و آنلاین در افغانستان میباشد. درس آنلاین در شرایط کنونی صرف برای دختران بازمانده از تحصیل ارایه میشود لذا اکثریت دانش آموزان در این مکاتب دختران اند که حدود 85-90 درصد اشتراکین در کلاسهای آنلاین دختران و بانوان است اما سطح گسترده‌ی اشتراک کنندگان در افغانستان سراسری نبوده صرف کسانی که در مراکز ولایات زندگی میکنند و امکانات دسترسی به اینترنت دارند در کلاس های آنلاین حضور می یابند. طبق یافته های این تحقیق بیشترین اشتراک کنندگان در کلاس های مکاتب آنلاین از شهرهای کابل، پروان، بغلان، قندز، بلخ، هرات، غزنی، بامیان، دایکندی، تخار، بدخشان، جوزجان، سرپل، فراه و قندهار بوده و از سایر ولایات یا بسیار اندک اند و یا هیچ حضور ندارند.

مسولان در مورد تعداد شاگردان که همیشه و به صورت مداوم اشتراک می کنند آمار دقیق ارایه نکرده اند اما بعضاً میزان اشتراک کنندگان دایم در کلاس های آنلاین را بین 400 الی 1200 دانش آموز بیان کرده اند. مکاتب فوق برای هماهنگی درس آنلاین متکی به شبکه های اجتماعی از جمله واتساب، فیسبوک، توئیتر و تلگرام بوده و جهت ارایه‌ی درس متکی به یوتیوب، گوگل میت، گوگل کلاسروم، زوم و... میباشد با اینکه بعض مکاتب پلتفرم خاص خود را ساخته است اما به نظر میرسد که این پلتفرم ها با سرعت زیاد و دقت کم طرح ریزی شده که جوابگوی نیازهای کامل آموزشی نبوده و از طرف دیگر با توجه به سرعت پایین اینترنت در افغانستان، این پلتفرم ها موفقانه عمل نکرده است، لذا ارایه‌ی خدمات با این پلتفرم ها، کنار گذاشته شده و یا محدود شده است.

مهمتر از همه موضوع ثبت مکاتب آنلاین در وزارت معارف مبهم بوده لذا ابهامات در مورد تایید اسناد و مدارک فارغین از این مراکز؛ توسط وزارت معارف را بیشتر از پیش کرده و اکثریت دانش آموزان با اینکه نسبتاً به موضوع خوشبین است

اما از روند تاییدی اسناد خویش پس از فراغت شان توسط وزارت معارف و تحصیلات عالی تردید دارند و این امر مایه بی انگیزگی در آنان میشوند.

مزیت آموزش آنلاین (الکترونیک)

در حقیقت، یادگیری در آموزش از راه دور در چارچوبی از همکاری اجتماعی و از طریق رویکرد تعاملی صورت میپذیرد؛ به عبارت دیگر ابزارهای فناوری اطلاعاتی و ارتباطی به صورت منطقی تعامل آموزشی را میان یادگیرندگان و معلمان فراهم میکند (الیور و مک کلاین، 2000).

در این بخش تعداد محدود دانش آموزان از آموزش آنلاین رضایت نشان داده اند و فرآیند آموزش در بسترهای مجازی را مفید و ارزشمند دانسته است. آموزش در کلاسهای زنده، ویدیو کنفرانس، کلاسهای گروهی در واتساب، زوم و سایر ابزارهای آنلاین را جزو آموزش جدید و آشنایی با فناوری روز دانسته و آنرا برای آموزش مفید میدانند و معتقدند که پیشرفت تکنولوژی باعث بهبود کیفیت آموزش از راه دور و افزایش روند آموزش الکترونیکی شده است و مزایای آموزش از راه دور و استفاده از شبکه های اجتماعی را چنین بر شمرده اند:

1- **دسترسی به منابع محتوایی بدون محدودیت:** بارگزاری اطلاعات آموزشی مجازی و سایر اطلاعات در بستر اینترنت و شبکه های اجتماعی این امکان برای دانش آموزان فراهم می کند که نیازهای خود را در هر ساعت از شبانه روز برطرف کنند و با مراجعه به آن از درس که بنا به دلایلی نتوانسته اند در کلاس آنلاین حضور یابند بعدا مستفید شوند.

2- **مهارت خود آموزی دانش آموزان:** در متون آموزشی، تعلیم و تربیت اصطلاح «خودآموزی» به موقعیت هایی اطلاق میشود که یادگیرنده به تنهایی یا همراه با گروهی، بدون نظارت مستقیم معلم، به یادگیری میپردازد (زهره آفاکثیری و همکاران، 1390). دانش آموزان کلاسهای آنلاین یا آموزش از راه دور معتقدند که میتوانند با کمک تبادل اطلاعات در شبکه های اجتماعی که درگروه ها بین هم صنفی های شان انجام میشود و یا توسط اساتید اشتراک گذاری میشود؛ در نتیجه باعث کاهش وابستگی آنان به معلم میشود و سر انجام مهارت خود آموزی در بین دانش آموزان افزایش می یابد.

این یادگیری ممکن است، کوتاه مدت و فقط برای یک موضوع درسی و یا برای همه دروس باشند. در موارد پیشرفته، یادگیرنده خود، جریان یادگیری را به طور مستقل و بدون کمک معلم به عهده میگیرد (نیلی پور، 1371). به عبارتی در این شیوه دانش آموزان در شرایطی قرار دارند که در انجام کار خانگی شان خود مسوولیت دریافت اطلاعات و مطالعهی بیشتر و دقت را بر عهده گیرند. یعنی در یادگیری خود محور هستند (سکاگن و همکاران، 2006).

3- **انعطاف پذیری:** برگزاری کلاسهای آنلاین نسبت به کلاسهای حضوری انعطاف پذیری بیشتری دارد از این رو دانش آموزان به راحتی میتوانند در کلاس حاضر شوند و همین امر باعث استقبال معلمها و دانش آموزان از این روش آموزشی میشود. دانش آموزان میتوانند در هر کجا که هستند با اتصال به اینترنت از کلاسها استفاده کرده، درسها و تکالیف خود را به طور کامل دریافت کنند. در ثانی، دانش آموزانی که بنا بر دلایل قطع اینترنت یا مصروفیت های غیر منتظره فرصت حضور در کلاس آنلاین را از دست داده، فرصت این را دارد که دوباره به اطلاعات دسترسی داشته باشند و این امکان با کمک شبکه های اجتماعی امکان پذیر است تا دانش آموز پس از دریافت اطلاعات به مطالعه

بپردازند. در نتیجه می توانند زمان مناسبی را خارج از برنامه های شلوغ خود برای آموزش و ارتقا سطح دانش خود تعیین کنند(زهره آقا کثیری و همکاران، 1390).

4- **مدیریت زمان و مکان مطابق میل دانش آموز:** مزیت دیگر آموزش از راه دور این است که افراد می توانند مطابق با بهترین ساعات یادگیری خود و در کمال آرامش به یادگیری بپردازند. بسیاری از افراد، بعد از یک خواب درست و کافی، صبح ها در اوج انرژی و بیداری ذهن قرار دارند و می توانند به سراغ مطالب سخت تر رفته و آنها را مطالعه کنند. در مقابل نیز دسته ای افراد هستند که شب ها، توانایی یادگیری بیشتری دارند و آموزش خود را به شب موکول می کنند.

بسیاری از علم آموزان ترجیحا یادگیری در منزل برایشان بسیار راحت تر از یادگیری در محیط های آموزشی می باشند . این افراد با توجه به اینکه در محیط های آموزشی فرصتی برای انجام تمرین پس از مطالعه ی دروس وجود ندارد ، فرصت می یابند تا دروس خویش را با دقت بیشتری مطالعه نمایند و هم به انجام تمرینات مربوطه بپردازند(محمد رضاپوریافرد، 1395).

5- **آشنایی با اطلاعات جدید و به روز:** اکثریت دانش آموزان بر این باور اند که پلتفرم های دیجیتال یا شبکه های اجتماعی جریان دایمی اطلاعات به روز و جدید را تسهیل می کنند. با آموزش آنلاین، دانش آموزان در هر مقطع تحصیلی این امکان را دارند که از طریق مطالب دیجیتالی مانند ویدیو، فایل صوتی، کنفرانس، چت، راهنما، اسلاید و انواع اسناد الکترونیکی، دانش را بلافاصله، در زمان بسیار کوتاه و حتی به صورت واقعی دریافت کنندو این اطلاعات میتواند توسط مسولان، معلمان ویا توسط دانش آموزان در گروپ های شبکه اجتماعی بارگذاری و در اختیار دانش آموزان قرار گیرد.

چالشهای آموزش از راه دور

یافته های تحقیق نشان میدهد که مشکلات فنی از جمله مسایلی است که بیشتر دانش آموزان و دانشجویان با آن روبهرو بوده اند. درمورد چالشهای عمده با تعداد از مسوولان و دانش آموزان مکاتب آنلاین صحبت شده است آنان بیشترین موارد مشکلات فرا راه آموزش الکترونیکی یا آنلاین را چنین بر شمرده اند:

1- **عدم دسترسی به تجهیزات مورد نیاز:** تبلیات، گوشی های هوشمند یا کمپیوتر از جمله تجهیزات لازم برای آموزش آنلاین است. اکثریت مردم، با توجه به فقر موجود در افغانستان؛ قادر به تهیه تجهیزات مورد نیاز را ندارند و این امر، کار برای فراگیری و تبادل اطلاعات مورد نیاز، دست رسی به مواد درسی و مباحث آنلاین را مشکل وحتی در مواردی باعث شده تا دانش آموزان از ادامه اشتراک درکلاسهای آنلاین منصرف شوند.

2- **سرعت پایین اینترنت:** قطع ووصل اینترنت، روند آموزش را مختل می کند و فرد بهطور کامل در کلاس مجازی خود حضور ندارد. از جانب دگر تبادل اطلاعات با توجه به سرعت پایین اینترنت در افغانستان بسیار دشوار بوده زیرا بارگذاری و داندود اطلاعات که بصورت ویدیو، پی دی اف، . پی پی تی ایکس و... ارایه میشود نیاز به اینترنت پرسرعت دارد که در اکثر اوقات شاگردان و محصلین نمیتوانند به مواد درسی در زمان مناسب دسترسی داشته باشند

علاوه بر این، دانشجویان و دانش آموزان معتقدند قطع و وصل متعدد به احساس خستگی و بی‌حوصلگی در دانش آموزان و دانشجویان منجر می‌شود که سر انجام کلاس های آنلاین را ترک میکنند.

3- **هزینه و مصرف اینترنت:** دانش آموزان و دانشجویان تاکید میکنند که برای تبادل اطلاعات، دسترسی به منابع و مواد درسی نیاز به حجم اینترنت زیادی دارند باتوجه به قیمت گزاف اینترنت در افغانستان و وضعیت اقتصادی خانواده‌ها؛ آنان قادر به خرید اینترنت نبوده و اکثر اوقات از اشتراک در کلاس آنلاین محروم شده و به صورت مقطعی اشتراک کرده است که در نهایت باعث شده که از کلاس های آنلاین انصراف دهند.

4- **محدودیت خدمات اینترنت:** باتوجه به مشکلات ارایه خدمات اینترنت در افغانستان که توسط شبکه های مخابراتی ارایه میشود به جز در شهرهای بزرگ اما در اکثر مناطق افغانستان ارایه خدمات اینترنت سراسری و فراگیر نبوده لذا دانش آموزان مکاتب و دانشجویان دانشگاه ها بسیار محدود میتوانند در کلاسهای آنلاین اشتراک کنند و در سراسر افغانستان امکانات دسترسی به اینترنت فراهم نیست و دولت نیز هیچگونه اقدام مناسب در این راستا روی دست نداشته و اگر هم داشته موفق نبوده.

5- **عدم موجودیت برق دایم:** ارایه خدمات برق در افغانستان نه تنها دایمی نیست بلکه با توجه شرایط تغییرات فصلی میزان ارایه خدمات برق رسانی در بزرگ شهرهای افغانستان نیز با مشکل جدی روبرو بوده؛ به ویژه در فصول سرد خزان و زمستان ارایه خدمات برق بسیار محدود و ناکافی است.

6- **عدم تامین نیازهای مالی و مدد معاش برای معلمان:** گرچند که اکثریت مبتکرین مکاتب آنلاین در بیرون از کشور جهت ارایه خدمات آموزشی برای بانوان کمر همت بسته اند اما اکثرا بصورت رضاکارانه خدمات آموزشی را ارایه میکنند و برای معلمان معاش بسیار اندک پرداخت میشود و یا هیچ در نظر نمیگیرند؛ لذا معلمان که در داخل افغانستان زندگی میکنند و با توجه به شرایط بیکاری و فقر مزمن در جامعه، معلمان از تداوم ارایه دروس خود داری نموده و به نحوی باعث ایجاد سکتگی در جریان دروس آنلاین میشود.

7- **محیط نامناسب، عدم تمرکز و کاهش انگیزه:** اکثر خانواده ها در افغانستان شلوغ و پر سروصدا است جای مناسب برای اینکه دختران شان در کلاس آنلاین حضور یابد آماده نمیتوانند لذا باعث عدم تمرکز و کاهش انگیزه‌ی دانش آموز شده و سرانجام باعث میشود که از ادامه‌ی حضور در کلاس آنلاین منصرف شوند.

8- **عدم دسترسی به آموزش تجربی:** مهمترین موارد که دانش آموزان از آن شکایت دارند اینکه نمیتوانند در مضامین که نیازمند فعالیت های تجربی است اشتراک کنند و حتی مضامین علوم ساینسی که نیازمند کار عملی و تجربی است مشکل را بیشتر میکند زیرا امکانات تجربی در هر خانه وجود ندارد و از طرف هم مضامین که فرمولهای مغلق آن نیازمند مشوره و تمرین بیشتر است در کلاسهای آنلاین دشوار است که جذب شود گرچند که مرور ویدیوها اندکی کار را آسان کرده است اما اکثر اوقات سوالات که در ذهن شاگردان می آید بی جواب میمانند.

9- **ابهام و تردید در کیفیت آموزش:** باتوجه به اینکه کیفیت آموزش حضوری در افغانستان از کیفیت بالای برخوردار نبوده چگونه میشود در برگزاری امتحانات آنلاین از کیفیت آموزشی در مکاتب آنلاین مطمئن شد؟ موضوع که اکثر دانش آموزان از احتمال تقلب در حین امتحانات و کسب نمرات غیر واقعی توسط دانش آموزان شکایت دارند.

10- اعتبار و جایگاه قانونی مکاتب آنلاین: موردی که بسیاری از دانش آموزان مکاتب آنلاین به آن پرداخته اند اینکه اساسا مکاتب آنلاین که از بیرون مدیریت میشوند و آدرس مشخص ندارند و از طرف دیگر در مورد ثبت و راجستر آنان در وزارت معارف ابهام وجود دارد. دانش آموزان بر این باورند که ارایه خدمات در نبود اعتبار و صلاحیت قانونی نزد وزارت معارف و تحصیلات عالی میتواند راه به جایی نبرد و موثریت آن مورد پرسش قرار گیرند. از طرف دیگر ارایه خدمات آنلاین برای دختران به معنی دور زدن محدودیت های وضع شده از سوی طالبان است که خود موجب میشود پرسش های را در ذهن دانشجویان و دانش آموزان ایجاد کنند که نسبت به صلاحیت و اعتبار قانونی آموزش آنلاین در افغانستان تردید دارند.

11- ابهام در سرنوشت فارغان مکاتب آنلاین: یکی از عمده ترین دغدغه برای کسانی که کلاسهای مکاتب آنلاین را تعقیب میکنند این است که در صورت ختم دوره های آموزشی و فراغت، آیا مدارک آنان مورد تایید وزارت معارف قرار میگیرند؟ گرچند مسوولان پاسخ درست و واضح ندارند اما با توجه به سیاست آموزشی که طالبان پیش گرفته است اغلب دانش آموزان دختر بر این باور اند که گروه حاکم طبق پالیسی وزارت معارف این اسناد را تایید نخواهد کرد، مگر اینکه مرجعی در بیرن از افغانستان مورد تایید قرار دهند.

پیشنهادات و راه حل ها

- 1- آگاهی عامه برای تقویت اعتماد بالای آموزش الکترونیکی در میان جوانان، خانواده ها، و حتی استادان. همچنان، ایجاد ظرفیت و ترویج فرهنگ استفاده و فهم آموزش آنلاین، و قبول این واقعیت که آموزش از راه دور، ضرورت عصر بوده لذا میتوان آنرا مورد توجه قرار داد.
- 2- قابلیت و توانایی استفاده از وسایل و تجهیزات الکترونیکی به خصوص کامپیوتر، تبلت و گوشی هوشمند که اساس آموزش الکترونیکی است، اشد ضرورت است تا برای دانش آموزان و اساتید، آموزش داده شود.
- 3- ایجاد زیر ساخت ها بخاطر آموزش الکترونیکی اعم از برق، خط اینترنت، و وسایل ضروری چون کامپیوتر و غیره.
- 4- ایجاد پلتفرم جامع که قادر به ارایه خدمات کامل آموزشی باشد و از طرف استفاده و دسترسی به آن آسان و کم هزینه باشد.
- 5- واحد بودجی مستقل، بخاطر پلان گذاری و پیگیری آموزش الکترونی که دارای پرسونل متخصص و با تجربه درین میدان باشد.
- 6- نهادهای که مسوولیت ارایه خدمات آموزش آنلاین برای دانش آموزان را دارند به صورت منسجم حیثیت قانونی اسناد را روشن سازد. تا در روشنی آن، مشکل وزارت تحصیلات عالی و معارف با دانشگاه ها و مکاتب آنلاین در ارتباط به آموزش از راه دور، برطرف گردیده و همچنان موانع قانونی در ارتباط به اعتبار دهی اسناد فراغت مکاتب و دانشگاه ها برطرف گردد که از راه دور تدریس می نمایند.
- 7- فراهم آوری تسهیلات خاص برای زنان در عرصه آموزش الکترونیکی، که زنان بتوانند با موثریت و مصونیت بهتر از سیستم های آموزشی جدید بهره ببرند.

نتیجه گیری

در مطالعه حاضر تاثیر استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی بر پیشرفت آموزش دانش آموزان دختر در افغانستان بررسی شده و استفاده از شبکه های اجتماعی و فضای مجازی در آموزش آنلاین ضرورت جدایی ناپذیر در آموزش آنلاین در افغانستان یافته است زیرا یافته های این مطالعه نشان میدهد که نقش شبکه های اجتماعی در تبادل اطلاعات بین دانش آموزان، معلمان و مسوولان حایز اهمیت است و از طرف دیگر استفاده از آن جزو ضروریات عصری در آموزش آنلاین محسوب میشود؛ گرچند که در عدم موجودیت خدمات اینترنت سراسری و ارزان در افغانستان، سرعت پایین اینترنت؛ استفاده از شبکه اجتماعی در کلاسهای آنلاین مشکلاتی دارد اما نمیشود که از نقش و کاربرد شبکه های اجتماعی در آموزش آنلاین چشم پوشی کرد.

یافته ها نشان میدهد که تطبیق آموزش آنلاین فراگیر در افغانستان با توجه به عدم موجودیت اینترنت سراسری و سرعت پایین آن، همچنان عدم دسترسی اکثریت دانش آموزان به تجهیزات مورد نیاز، نبود پلتفرم های موثر و جامع، امکان پذیر نبوده اما تطبیق این برنامه ها در بزرگ شهرها و مراکز ولایات روند نسبتا رو به رشد داشته است.

محدودیت های روز افزون بر کار و فعالیت، تعلیم و تحصیل دانش آموزان و دانشجویان دختر از سوی طالبان تنها گزینه های موجود برای ادامه ی آموزش و تحصیل برای دختران؛ پیوستن به آموزش آنلاین است. چنانچه که قبلا ذکر شد در عدم موجودیت پلتفرم های واحد کارا و موثر، در مراکز آموزشی آنلاین دختران وابسته به استفاده از شبکه های اجتماعی در جهت دسترسی به اطلاعات و تعقیب کلاسهای آنلاین خویش اند و پیوستن به شبکه های اجتماعی بانوان امر ضروری محسوب میشود.

در حال حاضر و با توجه به روند جهانی شدن که یکی از هدف های آن گسترش روز افزون فناوری است، آموزش آنلاین از جوامع توسعه به طرف جوامع روبه انکشاف در حرکت است بررسی عمومی آموزش از راه دور در کشور نشان دهنده این واقعیت است که متأسفانه به دلیل نبود دورنما و ستراژی لازم برای ارایه آموزش از راه دور در سطح کشور و عدم موجودیت زیربنای تکنالوژی آموزشی از یک سو و ناآشنایی و عدم آمادگی لازم از سوی استادان و شاگردان برای این نوع آموزش از سوی دیگر، باعث شده است تا استفاده از این شیوه آموزشی در افغانستان، موثر نباشد.

منابع

1- خبر آنلاین (خرداد 1402)، طالبان چه بر سر تحصیل زنان آورده است؟ لینک موضوع

<https://www.khabaronline.ir/>

2- اعرافی، علیرضا (دی 1401)، ممنوعیت تحصیل زنان خسرانی بزرگ است/ تجهیز زنان به علم نیاز

جامعه امروز است، لینک موضوع در سایت ایسنا [1401101509717www.isna.ir/news/](https://www.isna.ir/news/1401101509717)

3- نیک خواه، محمدحسین (16 قوس 1398)، نقش زنان در شبکه های اجتماعی؛ آرا و ادبیت شدن، مردسالاری،

پنهان کردن هویت، لینک موضوع در هشت صبح <https://am.media/the-role-of-women-in-8>

social-media-being-abused-patriarchal-hiding-identity/

- 4- نوری، زبیدالله (21 فروردین 1402)، چالش‌های فراراه تحصیل دختران در افغانستان، لینک موضوع در شبکه شرق <https://www.sharghdaily.com/fa/tiny/news-875796>
- 5- یورونیوز فارسی (30 جنوری 2022)، آموزش‌های آنلاین و بورس‌های تحصیلی؛ ابتکاراتی جهانی برای کمک به دختران دانش‌آموز و دانشجوی افغان، لینک موضوع: <https://parsi.euronews.com/online-training-and-scholarships-global-30/12/2022>
<https://parsi.euronews.com/initiatives-to-help-afghan-girls-and-students>
- 6- ضیایی پرور، حمید؛ عقیلی، وحید (1388)، بررسی نفوذ شبکه‌های اجتماعی و مجازی در میان کاربران ایرانی. فصلنامه رسانه، سال بیستم، شماره 4 (پیاپی 80).
- 7- هاشمی، شهناز، سلطانی فر (1392)، محمد شبکه‌های اجتماعی؛ رسانه‌هایی هوشمند در راستای برندینگ آنلاین. فصلنامه رسانه، سال بیست و چهارم، شماره 3.
- 8- سی دی ای سی نیترک (CDAC Network)، راهنمایی چشم انداز رسانه‌ی افغانستان، ویرایش اکتوبر 2021 الی جنوری 2022، نشر اپریل 2022.
- 9- کیان، مرجان؛ یعقوبی ملال، نیما؛ ریاحی نیا، نصرت (1394)، واکاوی نقش و کاربرد شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان، فصلنامه فناوری آموزش و یادگیری دانشگاه خوارزمی، سال اول، شماره 3.
- 10- شاوردی، ته‌مینه؛ چیت ساز قمی، محمد جواد؛ حیدری، حسین (1399)، تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر عملکرد کمی تحصیلی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهر تهران، نشریه علمی فناوری آموزش، شماره 4.
- 11- عبیدی، پوهنیار حامد (16 حمل 1400)، آموزش الکترونیک؛ محیط چهارم تحصیلی برای دانشجویان افغان، لینک موضوع در هشت صبح: <https://am.media/e-learning-fourth-educational-8>
[environment-for-afghan-students/](https://am.media/e-learning-fourth-educational-8/environment-for-afghan-students/)
- 12- غفاری، اسفندیار (اپریل 2021)، شبکه‌های اجتماعی مجازی و تأثیر آن بر اوقات فراغت دانشجویان شهر کابل (بررسی موردی دانشگاه‌های کابل، پولیتخنیک، رنا و کاردان، فصلنامه علمی-پژوهشی رنا، لینک موضوع: <http://research.ru.edu.af/en/doi/full/47f/3c734171d606/70>)
- 13- محمدی صادق، سعید (زمستان 1398)، تأثیر شبکه‌های اجتماعی و رفتارهای اجتماعی بر رویه‌ی تحصیلی دانش‌آموزان، مجله مطالعات روان‌شناسی تربیتی دانشگاه سیستان و بلوچستان، شماره 36.
- 14- پالیسی پیپر، مرکز مطالعات استراتژیک و منطقی (30 اسد 1399)، افغانستان و آموزش از راه دور؛ چالش‌ها و راه حل‌ها.
- 15- سایه (13 حمل 1402)، ضرورت و چالش‌های آموزش آنلاین در افغانستان، لینک موضوع در نیمرخ: <https://nimrokhmedia.com/02/04/2023>

- 16- آقاکنیری، زهره؛ اعتضادی، مریم؛ شعبانی، احمد(تابستان 1391)، آموزش از راه دور، رویکردی نوآورانه در آموزش و پرورش، بررسی چالش های مراکز آموزش از راه دور: دیدگاه دبیران و دانش آموزان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، فصلنامه نوآوری های آموزشی. شماره 42، سال یازدهم.
- 17- نیلی پور، رضا(1371)، خودآموزی و آماده سازی دو اصل عمده در نظام آموزش از راه دور، مجموعه مقالات اولین سمینار تخصصی آموزش از راه دور، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- 18- پوریافرد، محمدرضا. (1395). آموزش از راه دور در ایران و مزایای آن. کنفرانس بین المللی رویکردهای نوین در علوم انسانی. <https://sid.ir/paper/fa833010>
- 19- شریفی، گل چهره(1399)، آزار و اذیت زنان و دختران در شبکه های اجتماعی در افغانستان، موسسه حقوق بشر و محو خشونت، آموزش و توانمند سازی وکلای جوان افغانستان.
- 20- مظهر، تمیم(ثور1400)، آموزش آنلاین در افغانستان؛ روایت مبهم و پرچالش، روزنامه اطلاعات روز، لینک موضوع: <https://www.etalatroz.com/online-education-in-afghanistan-98700>
ambiguous-and-challenging-narrative/
- 21- Borgatti, Stephen P.; Cross, Rob. A Relational View of Information Seeking and Learning in Social Networks. Management Science, Vol.49, No.,4 April 2003, pp. 432–. 445
- 22- Morris, Meredith Ringel; Teevan, Jaime; Panovich, Katrina. (2010) What do people ask their social networks, and why? A survey study of status message Q & A behavior. CHI 2010, April 10–15, 2010, Atlanta, Georgia, USA.
- 23- Oliver, R., & McLoughlin, C. (2002). Using networking tools to support online learning, In F. Lockwood, & A. Gooley (Eds.), Innovation in open and distance learning, (148-159), London, Kogan.
- 24- Skagen, T., Blaabjerg, N., Torras, M., & Hansen, T. (2006). Empowering students through information literacy in the physical and virtual classrooms: Cross-institutional collaboration between library and faculty and between two Scandinavian university libraries. Paper presented at Creating knowledge IV, Copenhagen Denmark.
- 25-
- 26-